

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.88

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-6-6>**Колобердянко І.І.**

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки,
природних ресурсів і економічної теорії,
Запорізького національного університету*

Федорець А.О.

*студентка економічного факультету
Запорізького національного університету*

Koloberdyanko Ivan

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of International Economics,
Natural Resources and Economic Theory,
Zaporizhzhya National University*

Fedorets Alina

*student of the Faculty of Economics
Zaporizhzhya National University*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКАХ

EVALUATION OF THE EFFICIENCY OF STATE REGULATION OF THE ECONOMY

АНОТАЦІЯ

Вихідним елементом сучасної концепції ефективної держави постає системний характер державного регулювання. Якість державного регулювання вирішальною мірою залежить від принципів, закладених в його основу, оскільки з них випливають і конкретні завдання, на які воно має бути націленим. Оцінка ефективності державного регулювання в Україні пов'язана із низкою макроекономічних показників. Метою статті є огляд і зіставлення макроекономічних показників 2007–2019 років. У статті розглянуто особливості оцінки ефективності державного регулювання. Проведено аналіз та надано оцінку державного регулювання економіки шляхом аналізу основних макроекономічних показників. Сформовано основні проблеми у державному регулюванні в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, ефективність, макроекономічний аналіз, зовнішньоекономічна діяльність, середня заробітна плата, національна валюта, динаміка ВВП, інфляція.

АННОТАЦИЯ

Исходным элементом современной концепции эффективного государства является системный характер государственного регулирования. Качество государственного регулирования в решающей степени зависит от принципов, заложенных в его основу, поскольку из них вытекают и конкретные задачи, на которые оно должно быть нацеленным. Оценка эффективности государственного регулирования в Украине связана с рядом макроекономических показателей, таких как анализ ВВП и трудовых ресурсов. Целью статьи является анализ и сравнение макроекономических показателей за период 2007–2019 года. В статье рассмотрены особенности оценки эффективности государственного регулирования. Проведена оценка государственного регулирования экономики путем осмотра основных

макроекономических показателей. Сформированы основные проблемы в государственном регулировании в Украине.

Ключевые слова: государственное регулирование, эффективность, макроекономический анализ, внешнеэкономическая деятельность, средняя заработная плата, национальная валюта, динамика ВВП, инфляция.

ANNOTATION

State regulation is a means of ensuring the balance of the economy as a whole and sustainable development of individual territories. In no country has the state stopped working to develop a market economy? On the contrary, there is a constant search for new ways to improve relations between the state and producers, and, depending on many factors, there is a weakening or strengthening of government intervention. The basis of the development of Ukraine's economy, ensuring the possibility of its integration into the European socio-economic space, increasing the competitiveness of domestic enterprises at the present stage is effective state regulation. The initial element of the modern concept of an effective state is the systemic nature of state regulation. State regulation of economic development is carried out through the tools of economic policy: forecasting systems, indicative plans and programs, legislation, monetary system, privatization of state property, investment, innovation, public procurement, public procurement, licensing, patenting and quotas, technical regulation, application standards and limits, regulation of prices and tariffs, fiscal system, provision of investment, tax and other benefits, grants, compensations, targeted innovations, and subsidies. The quality of state regulation depends crucially on the principles underlying it, as they provide specific tasks to which it should be directed. One of the basic principles of state regulation is the principle of efficiency. That is, government intervention must provide the ultimate economic effect. Macroeconomic efficiency of state regulation is determined by a system of

various indicators, including real and nominal GDP, inflation index, consumer price index, producer price index, export/import of goods, capital investment, unemployment rate, average wage. The purpose of the article is to review and compare macroeconomic indicators for 2007–2019. The article considers the peculiarities of assessing the effectiveness of state regulation. The analysis is carried out and the estimation of the state regulation of the economy by the analysis of the basic macroeconomic indicators is given. The main problems in state regulation in Ukraine have been formed.

Key words: state regulation, efficiency, macroeconomic analysis, foreign economic activity, average salary, National currency, GDP dynamics, inflation.

Постановка проблеми. В останнє десятиріччя Україна стикнулася з безпрецедентними масштабними проблемами. Перша з них – глобальна фінансова криза, що мала надзвичайно негативні наслідки для України, в результаті якої у 2009 році валовий внутрішній продукт зменшився на 35%. Поступове, але нетривале відновлення наступних 2010–2013 років змінилося на серйозну економічну, політичну й фінансову кризу, яку спровокували анексія Криму та збройний конфлікт на сході країни в Донецькій та Луганській областях.

2014–2015 роки кардинально змінили економічну ситуацію в країні. Анексія АР Крим, збройна агресія Російської Федерації проти України створили значні довготривалі загрози розвитку для країни та Донецької і Луганської областей, зокрема, у вигляді втрат виробничих об'єктів, руйнування інфраструктури, погіршення матеріального становища громадян.

За цих умов потребують особливої уваги проблеми оцінки ефективності державного регулювання в Україні. За підходу розумного поєднання провідного досвіду, національної стратегії розвитку, сучасної соціально-економічної ситуації та традицій України, а також рівня управлінської культури може бути сформована сучасна система ефективного державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науково-методичній літературі наведено багато прикладів вивчення та аналізу оцінки ефективності державного регулювання. Численні дослідження вивчають державне регулювання на законодавчому рівні, визначають позицію України серед інших країн світу за допомогою Індексу людського розвитку та аналізують ефективність державного регулювання за допомогою макроекономічних показників.

Проблеми, пов'язані з державним регулюванням України та динамікою макроекономічних показників, розглядалися у працях Є. Ігнатова, Г. Калетник, Г. Мазур, О. Кубай. Великий внесок у окремі аспекти вивчення проблеми державного регулювання економічного розвитку зробили В. Адамівська, В. Мельник, Н. Новікова.

Огляд наукових публікацій показав, що механізм функціонування державного регулювання ще недостатньо глибоко і повністю розкритий. Питання розроблення ефективного механізму державного регулювання економіки та вибору економічної політики, враховуючи

поточну ситуацію в країні та нестабільну економіку, залишаються актуальними. Це вимагає глибоких досліджень цих питань з метою об'єктивної оцінки ефективності державного регулювання економіки з метою надання певних рекомендацій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних умовах державне регулювання нашої країни являє собою систему економічних та законодавчих інструментів, за допомогою яких держава забезпечує покращення рівня життя населення.

Державне регулювання посідає значне місце у розвитку економіки країни. Вона слідкує за раціональним використанням ресурсів, визначає темпи економічного розвитку та рівень добробуту населення країни. Однак надмірне втручання держави може призвести до впровадження жорсткої грошово-кредитної політики, яка не дасть змоги розвиватися ринковій економіці.

Серед негативних факторів державного регулювання України – загальне погіршення фінансово-економічного стану України та скорочення реальних доходів населення, проблеми в організації управління.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття сутності та змісту поняття «державне регулювання», оцінка державного регулювання економіки шляхом аналізу основних макроекономічних показників та формулювання шляхів оптимізації державного регулювання економіки України. Під час дослідження використано базу розрахунків Міністерства розвитку громад і територій України, дані Державної служби статистики, Міністерства фінансів та НБУ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання є засобом забезпечення рівноваги економіки країни в цілому та сталого розвитку окремих територій. У жодній країні держава не припинила діяльності щодо розвитку та регулювання ринкової економіки. Навпаки, постійно ведеться пошук нових напрямів удосконалення взаємовідносин між державою та товаровиробниками і, залежно від багатьох факторів, спостерігається послаблення або посилення державного втручання. Основою для розвитку економіки України, забезпечення можливості її інтеграції в європейський соціально-економічний простір, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на сучасному етапі виступає ефективне державне регулювання.

Державне регулювання економічного розвитку здійснюється за допомогою інструментів реалізації економічної політики: системи прогнозів, індикативних планів і програм, законодавчої бази, грошово-кредитної системи, приватизації державної власності, інвестицій, інновацій, держзакупівель, держзамовлень, ліцензування, патентування і квотування, технічного регулювання, застосування нормативів та лімітів, регулювання цін і тарифів, фіскальної системи, надання інвестиційних, податкових та

інших пільг, надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Макроекономічна ефективність державного регулювання визначається системою різних показників, таких як: реальний та номінальний ВВП, індекс інфляції, індекс споживчих цін, індекс цін виробників, експорт/імпорт товарів, капітальні інвестиції, рівень безробіття, середня заробітна плата.

Одним з основних показників рівня життя населення є обсяг ВВП (національного доходу) на душу населення. Упродовж досліджуваного періоду ВВП зріс на 3254 млн грн. та у 2019 р. становить 3975 млн грн. Зростання в 5,5 раза, в тому числі за рахунок індексу споживчих цін у 4,5 раза. Проте, якщо порівнювати дані за 2007 р. та 2019 р. у доларовому еквіваленті, то зростання не таке різке: із 143 млрд дол. до 154 млрд дол. (рис. 1), темп росту становить 108%. Тобто за 13 років економіка зростає лише на 8%.

У 2007–2018 рр. структура ВВП у розрізі галузей майже не змінилась (рис. 2). У результаті пройдених криз 5% частки промисловості перейшли до сільського господарства. Як і у 2007 р., у 2018 р. превалюють послуги (67%). Види економічної діяльності, що забезпечують 35% ВВП, це: оптова та роздрібна торгівля – 16%, переробна промисловість – 14% та сільське господарство – 12%.

На початку світової фінансової кризи спад випуску промислової продукції 44%, у сільському господарстві – 32%, у сфері послуг – 33%. Спад відбувся синхронно, тому структура майже не змінилась. Частка промисловості у

загальній структурі знизилася на 2%, зросли сільське господарство та сфера послуг по 1%.

У період стабілізації та тимчасового економічного поживлення промисловість не встигла відновити свою частку у структурі ВВП. Всі галузі розвивалися пропорційно. Спостерігається деяке збільшення частки сільського господарства.

З настанням геополітичної кризи, очікування сфери послуг більш невизначені, тому у цей час частка сфери послуг скоротилася з 71% до 65%.

У 2014 р. обсяг ВВП впав з урахуванням падіння курсу валют на 28%, у наступному 2015 р. ще на 31%. Разом з тим темп падіння випуску продукції сільського господарства менше від загального, тому частка зростає з 10% до 14%. Частка промисловості відображає загальний спад, тому у абсолютному виразі вона зменшилась синхронно з падінням ВВП і у галузевій структурі залишилася на свої позиціях 20–21%.

У 2017–2019 рр. настає період відновлення: рост ВВП 16–20% щорічно, пропорції галузей в економіці країни залишаються на попередніх позиціях.

Вище зазначені провали дуже добре видно з динаміки експортно-імпортних операцій, що зображено на рис. 3. Для наочності дані наведено у млрд дол.

Як бачимо, протягом усього періоду з 2007 р. по 2019 р. спостерігається стійка тенденція до від'ємного балансу: імпорт превалює над експортом. Найбільшого піку зовнішня торгівля досягла у 2011–2013 рр. Нині, за даними за 2019 р., обсяг експортних операцій становив 1 636 млрд грн., імпортних – 1947 млрд грн.

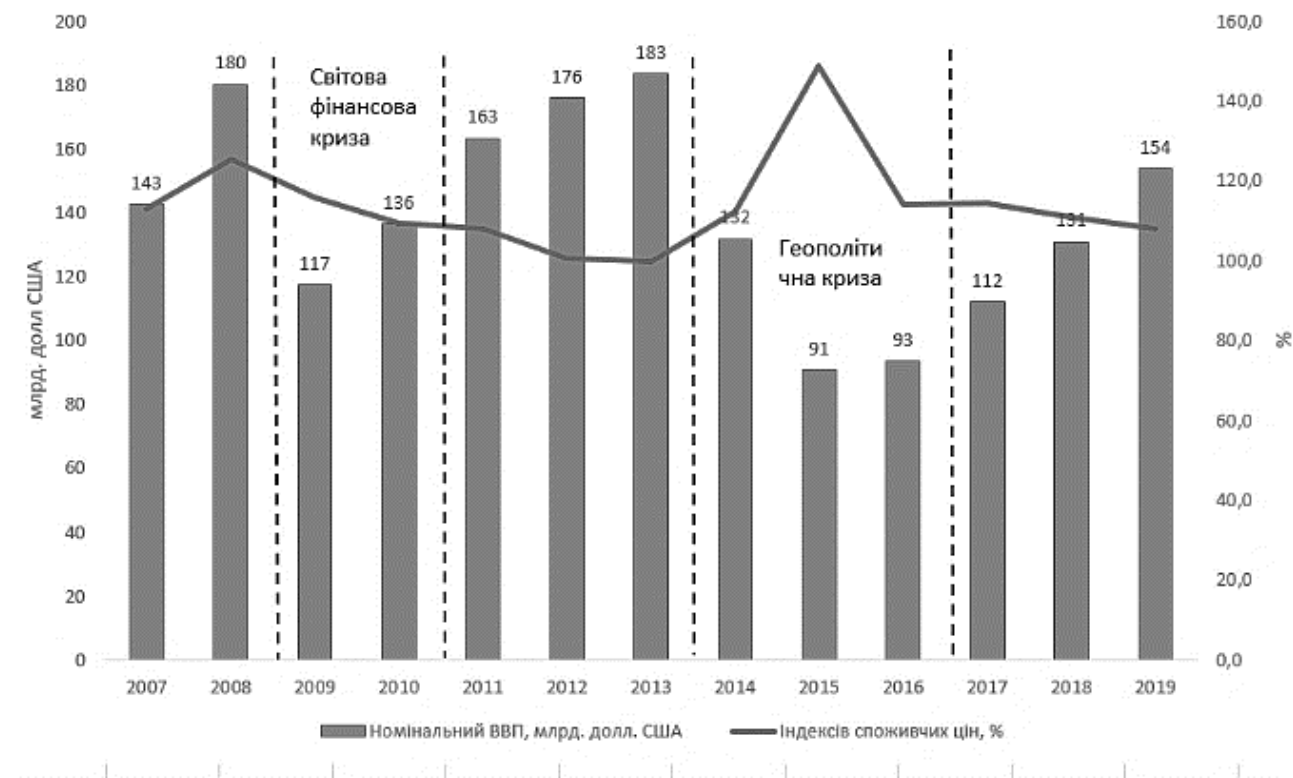

Рис. 1. Динаміка змін номінального ВВП та індексу інфляції (2007–2019 рр.)

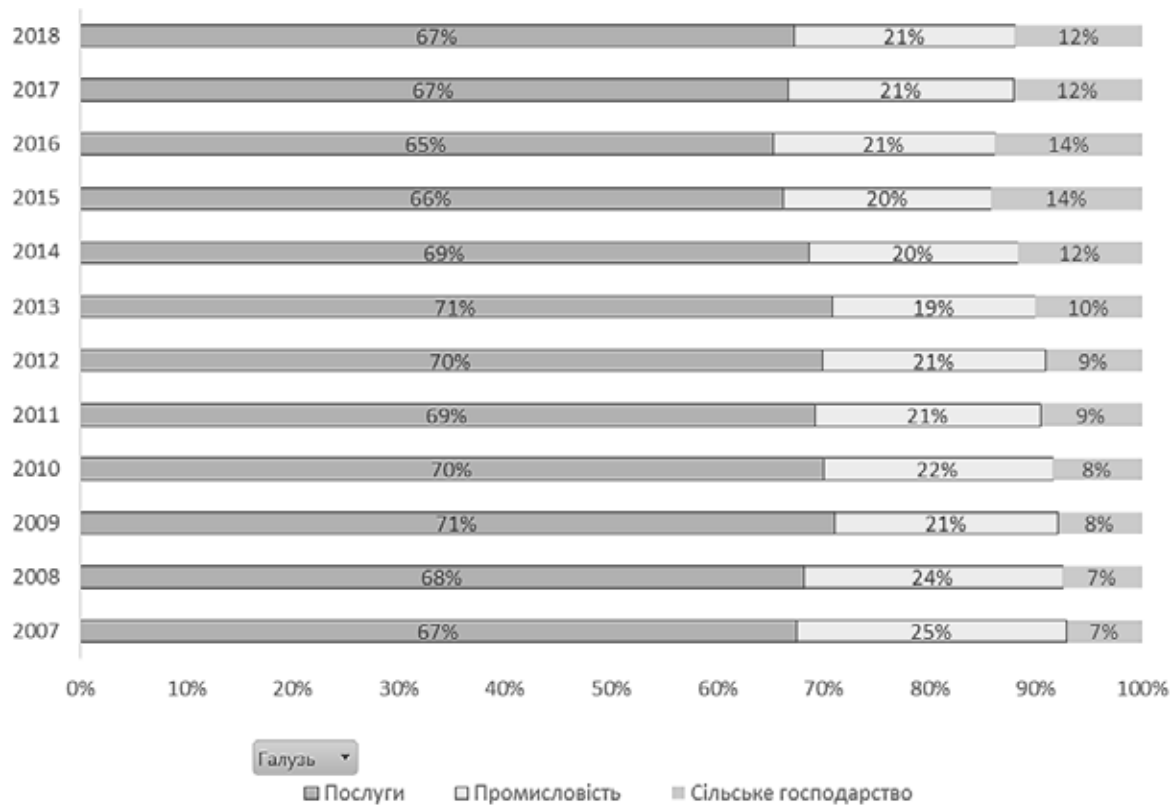

Рис. 2. Галузева структура ВВП

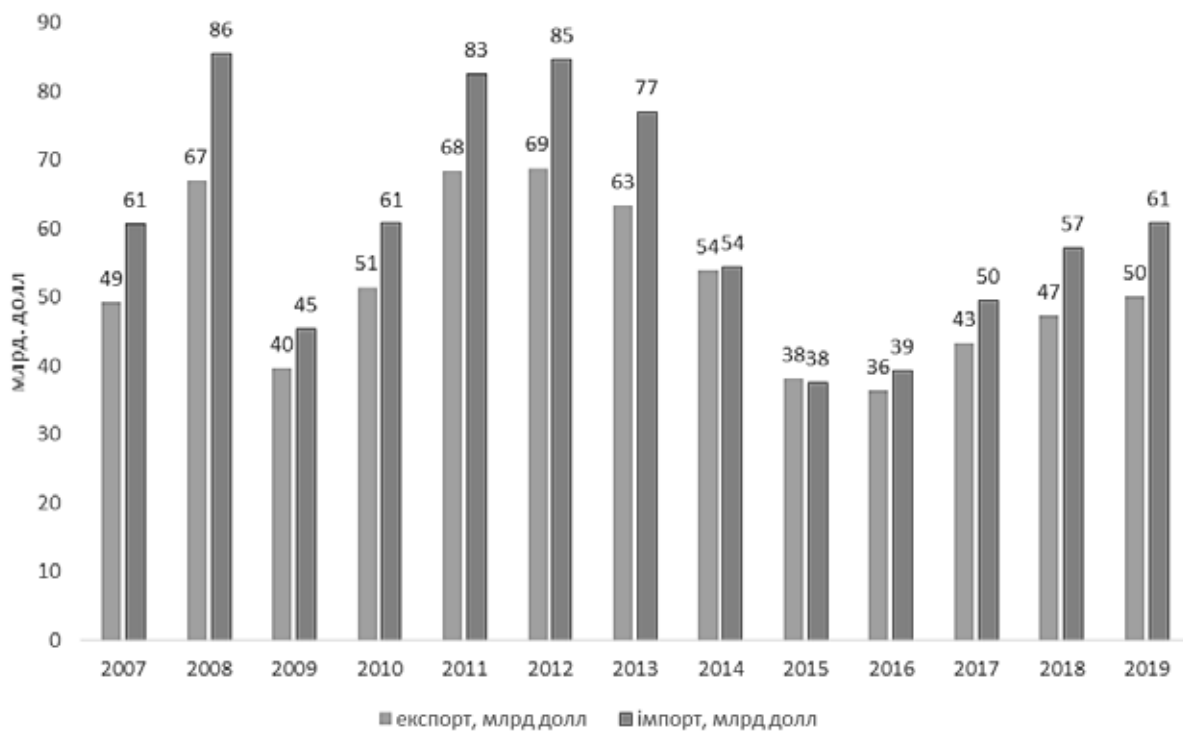

Рис. 3. Динаміка зовнішньоекономічної діяльності, 2007– 2019 рр.

Негативними факторами, що вплинули на економіку країни, є падіння курсу гривні до долара та індекс інфляції.

Гривня знецінилася більш ніж у 5 разів (рис. 4). Якщо, під час світової фінансової кризи вдавалося не допустити стрімкого рос-

ту, то у 2014–2016 рр. гривня обвалилася з 7,993 грн./дол. у 2013 р. до 25,551 у 2016 р.

Це доповнило загальний згубний процес. У результаті рівень безробіття підвищився з 6,9% у 2007 р. до 8,6% у 2019 р. (рис. 5). Найбільших піків він досяг, як зрозуміло, у період

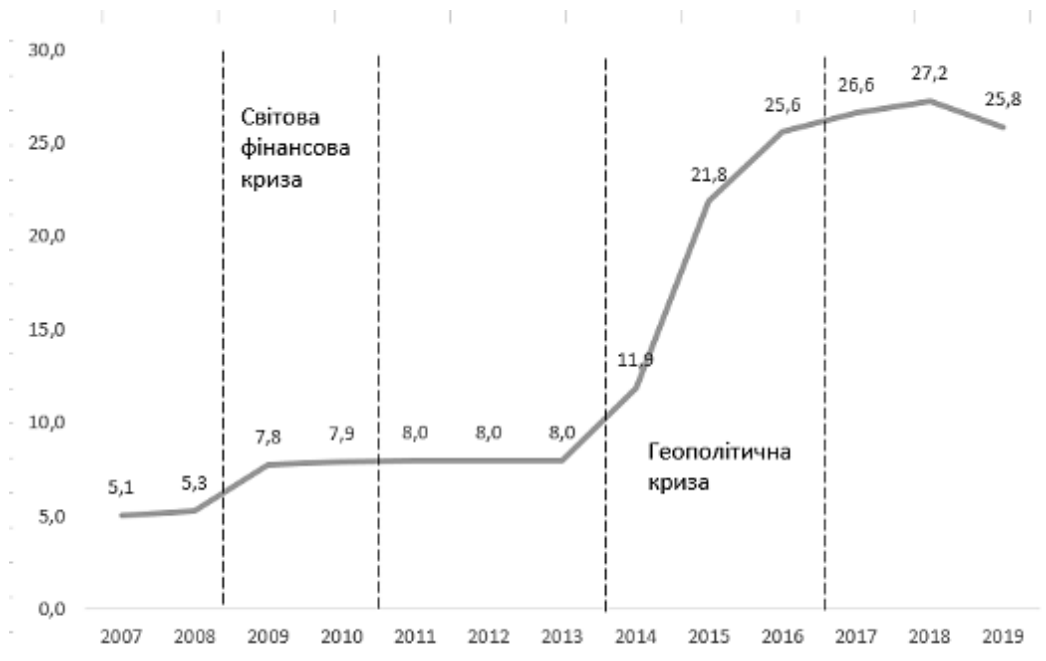

Рис. 4. Офіційний курс гривні до долара США

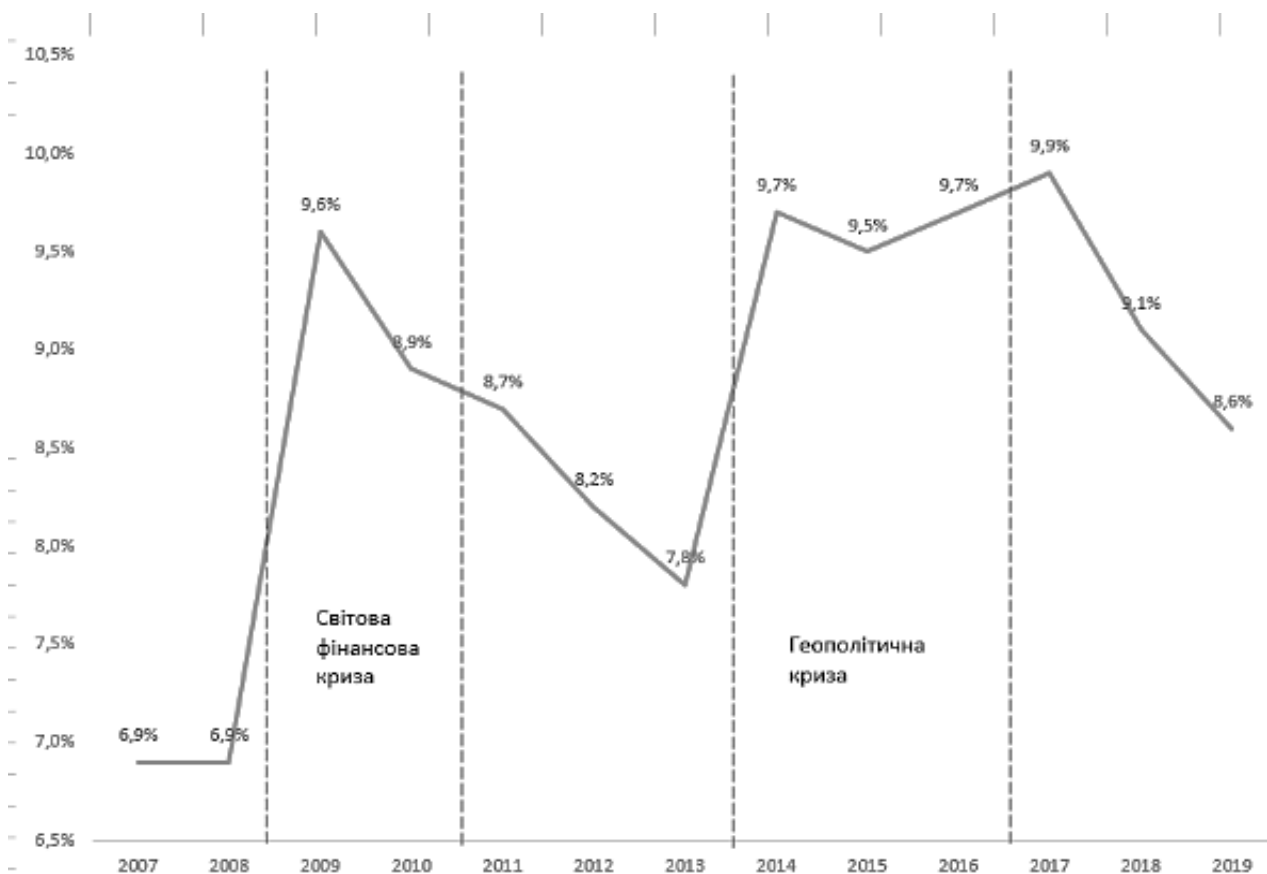

Рис. 5. Рівень безробіття (% від загальної чисельності населення працездатного віку)

найбільших спадів економіки у 2009 р. – 9,6%, 2014 – 2017 рр. – 9,9%.

Якщо розглянути середній рівень заробітної плати, то він зріс із 2250 грн. у 2010 р. до 10 497 грн. у

2019 р. Проте, як видно з рис. 6, реальне зростання заробітної плати відбувається в середньому лише на 8%. У 2015 р. індекс інфляції нівелював зростання середньої зарплати та зменшив її на 25%.

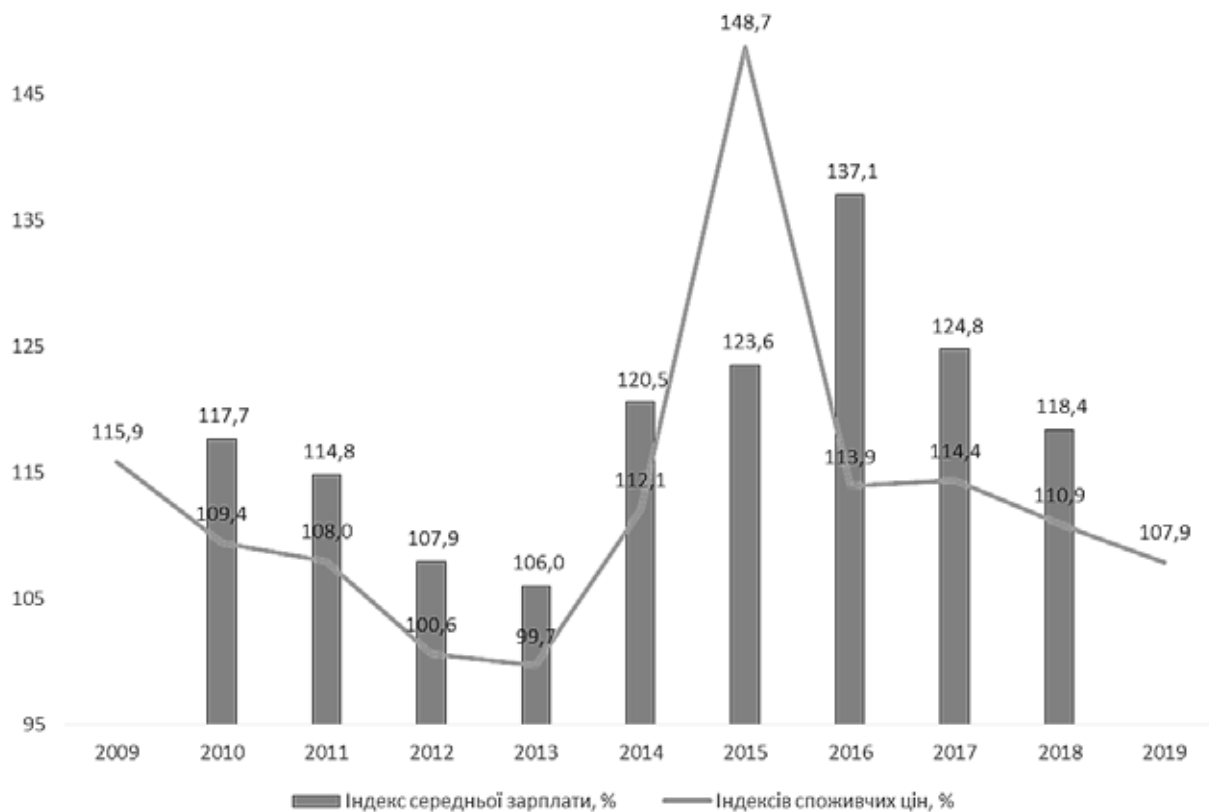

Рис. 6. Динаміка індексів інфляції та середньої зарплати в Україні у 2009–2019 рр.

Порівняємо показник середньої зарплати в Україні з країнами Європи.

У перерахунку у євро середня зарплата українця у 2019 р. становить 390 євро, у Німеччині – 4021 євро, Фінляндії – 3553 євро, Франції – 3084 євро, у сусідніх Австрії – 2768 євро, Польщі – 5024 польських злотих, Угорщині – 421 743 угорських форинтів, Словаччині – 1129 євро. Зарплата українських роботодавців значно програє.

Чисельність наявного населення з 2007 по 2019 р. зменшилася на 4743 млн осіб та становить 42 153 млн осіб. За останні роки відбувалося зменшення по 170,0 – 200,0 тис. осіб в рік, за 2019 р. нас стало менше на 251 тис. 23% наявного населення у віці старше 60 років, до 18 років – 18%.

Із метою оцінки масштабів та вивчення характеристик трудової міграції українців за кордон Державна служба статистики України в 2008, 2012 і 2017 роках проводила масштабні опитування населення (понад 20 тис. домогосподарств).

На думку фахівців, найбільш вірогідною оцінкою чисельності одночасно працюючих за кордоном українців є 3 млн. Країнами призначення для трудових мігрантів з України є передусім сусідні країни (Росія, Польща, Чехія), а також країни Південної Європи (Італія, Іспанія, Португалія). Порівняння даних трьох досліджень Держстату демонструє переорієнтацію міграційного потоку з раніше панівного східно-

го напрямку на Росію на західний (ЄС), передовсім на Польщу.

За даними Держстату, близько 70% мігрантів є мешканцями західноукраїнських областей. Проте участь у міграції населення центру, півдня та сходу країни поступово зростає. Дві третини мігрантів – чоловіки. Більшість має середню освіту (64% за даними дослідження Держстату 2017 р.). Проте частка осіб з вищою і неповною вищою освітою зростає (33,5% в 2017 р. проти 30,5% в 2012 р.). Головні сфери зайнятості мігрантів за кордоном – будівництво (чоловіки) та домашнє господарство (жінки). Водночас зростає зайнятість у промисловості.

Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція. За даними Держстату, тривалість 57% поїздок на заробітки не перевищує трьох місяців.

Водночас кількість емігрантів з України зростає в основних країнах призначення трудових мігрантів, оскільки частина тимчасової трудової міграції трансформується на постійну.

За підрахунками Департаменту з народонаселення ООН, які формуються на основі даних переписів та демографічної статистики країн-членів, кількість емігрантів, тобто людей, які народилися в Україні, проте проживають в інших країнах світу, станом на 2019 рік становила майже 6 млн осіб, тоді як іммігрантів, тобто мешканців України, які народилися поза її межами, – близько 5 млн.

Задля забезпечення гідних та рівних умов життя співгромадян держава повинна розробити стратегію розвитку, визначити національні цілі, пріоритети досягнень, заходи з реалізації, методи впровадження, контроль виконання, аналіз досягнутих ефектів та корекцію дій.

Оптимізація державного регулювання вбачається за такими напрямками, як: модернізація на всіх рівнях моделі державного впливу, динамічна зміна, орієнтир на міжнародні тенденції, використання досвіду провідних країн, участь у міжнародних програмах розвитку, поглиблення міжнародного співробітництва України за провідними напрямками науково-технологічного розвитку, забезпечення ефективного партнерства держави з бізнесом і громадянським суспільством, подолання корупції, впровадження інновацій, застосування технологій сталого використання природних ресурсів та переходу від лінійної економіки до кругової, впровадження цікавих ініціатив, розроблення системи показників ефективності реалізованих проектів, залучення широких мас до реалізації проектів, виховання свідомості того, що покращення умов життя залежить від зусиль кожного, згуртованість суспільства для досягнення конкретної цілі та закріплення результату, забезпечення умов для творчості та самореалізації.

Висновки. Отже, на ефективність функціонування механізму державного регулювання економіки впливає низка факторів, що не могло не позначитися на макроекономічних показниках. У досліджуваному періоді економіка пережила два складних кризових явища. Проте динаміка ВВП вийшла з провалу, номінальний ВВП у доларовому еквіваленті підвищився на 8%. Національна валюта девальвувала більш ніж у 5 разів. Індекс інфляції стабілізувався та на 2019 р. дорівнює 107,9%.

Криза 2014–2015 років виявила притаманну економіці України нестабільність. Зростання доходів у десятиріччі, що передувало кризі, великою мірою підтримувалося сприятливими цінами на експортні товарні групи (зокрема, на сталь і продукцію хімічної промисловості), а не зростанням продуктивності й конкурентоспроможності. Непослідовність у реалізації структурних реформ і політична нестабільність, що часто виникала, затримали економіку у перехідному періоді та занадто відкрили її зовнішнім шокам.

Хоча показник середньої зарплати постійно зростає, він істотно нижче аналогів сусідніх країн. Це призводить до відтоку кваліфікованого персоналу у працездатному віці та трансформації трудової міграції у постійну. На фоні постійного природного зменшення населення цей процес призведе до кризового стану з людським капіталом, який не візьмеш у кредит у інших країн чи фондів.

Природне скорочення, трудова та освітня міграція є головним індикатором державного регулювання економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адамовська В.С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (дата звернення: 21.11.2020).
2. Аналітична частина проекту державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/analytika.pdf> (дата звернення: 22.11.2020).
3. Індeksi. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення: 22.11.2020).
4. Ігнатова Є.М. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / Є.М. Ігнатова, М.В. Кармінська-Белоброва. Харків : ХІУ, 2014. 208 с.
5. Міграція в Україні – 2019: цифри та факти. *Фонд розвитку МОМ*. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf (дата звернення: 23.11.2020).
6. Основні показники праці. *Державна служба статистики*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/rp/ean/ean_u/osp_rik_07u.htm (дата звернення: 23.11.2020).
7. Офіційний курс гривні до долара США. *НБУ*. URL: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (дата звернення: 23.11.2020).
8. Адамовська В.С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання // *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 4. 2017. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (дата звернення: 21.11.2020).
9. Калетнік Г.М. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / Г.М. Калетнік, А.Г. Мазур, О.Г. Кубай. Київ : «Хай-Тек Пресс», 2011. 428 с. URL: https://pidru4niki.com/1813011338682/ekonomika/derzhavne_regulyuvannya_ekonomiki (дата звернення: 22.11.2020).
10. Мельник В.В. Державне регулювання господарської діяльності в умовах сучасної економічної політики України // *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 23. 2018. С. 88–90. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/19.pdf> (дата звернення: 22.11.2020).
11. Новікова Н.Л. Теоретичні засади механізму державного регулювання економічних інтересів // *Агросвіт*. № 4. 2016. С. 21–24. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2016/5.pdf (дата звернення: 22.11.2020).

REFERENCES:

1. Adamovskaya V.S. (2017). The mechanism of state regulation of the economy and the choice of economic policy in modern economic conditions // *Public administration: improvement and development*, no. 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (accessed 21.11.2020).
2. Analytical part of the draft state strategy for regional development until 2027. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/analytika.pdf> (accessed 22.11.2020).
3. Indices // Ministry of Finance. URL: <https://index.minfin.com.ua> (accessed 22.11.2020).
4. Ignatova E.M. (2014). State regulation of the economy: a textbook / E.M. Ignatova, M.V. Karminskaya-Belobrova. Kharkiv: ХІУ, 208 p. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/36586/3/Book_2014_Ignatova_Derzh_rehuliv_ekonomiky.pdf
5. Migration in Ukraine – 2019: figures and facts // IOM Development Fund. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf (accessed 23.11.2020)

6. Main labor indicators // State Statistics Service. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/rp/ean/ean_u/osp_rik_07u.htm (accessed 23.11.2020).
7. The official exchange rate of hryvnia to the US dollar // NBU. URL: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (accessed 23.11.2020).
8. Adamovskaya V.S. (2017) The mechanism of state regulation of the economy and the choice of economic policy in modern economic conditions // Public administration: improvement and development, no. 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (accessed 21.11.2020).
9. Kaletnik G.M. (2011) State regulation of the economy: [textbook. method] / G.M. Kaletnik, A.G. Mazur, O.G. Kubay. Kyiv: «High-Tech Press», 428 p. URL: https://pidru4niki.com/1813011338682/ekonomika/derzhavne_regulyuvannya_ekonomiki (accessed 22.11.2020).
10. Melnik V.V. (2018) State regulation of economic activity in the conditions of modern economic policy of Ukraine // Global and national problems of economy, issue 23, p. 88–90. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/19.pdf> (accessed 22.11.2020).
11. Novikova N.L. (2016) Theoretical principles of the mechanism of state regulation of economic interests // Agrosvit, no. 4, p. 21–24. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2016/5.pdf (accessed 22.11.2020).